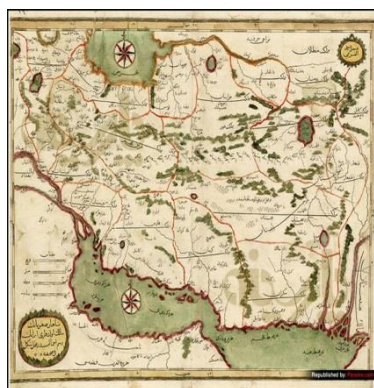

<p>درس ۱۴ نام طراح: مهتاب محمدرضایی و مریم فتحی</p>	<p>بسمه تعالی معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیرخانه راهبری کشوری درس تاریخ تهیه شده توسط استان زنجان</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب تاریخ ۲ (از بعثت پیامبر اسلام تا پایان صفویه) سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰</p>
---	--	---

عنوان : فرهنگ و تمدن در عصر صفوی

اهداف یادگیری :

آشنایی دانش آموزان با برجسته ترین دستاوردهای فرهنگی و تمدنی ایران در دوره صفویه-علل شکوفایی فرهنگ و تمدن در عصر صفوی

قلمرو ایران در عصر صفوی

منابع مطالعاتی پیشنهادی:

۲- تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در دوران صفویه:
عبدالحسین نوایی؛ عباسقلی غفاری فرد، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم
انسانی دانشگاه‌ها-

۲- ایران عصر صفوی: راجر سیوری، ترجمه کامبیز عزیزی، تهران نشر مرکز

الف- زمینه های شکوفایی فرهنگ و هنر در دوره صفویه:

پادشاهان صفوی با رسمیت بخشیدن به مذهب شیعه و ایجاد یکپارچگی و وحدت سیاسی و جغرافیایی زمینه های لازم برای توسعه و شکوفایی فرهنگی و تمدنی ایران را فراهم کردند.

از دیگر عوامل موثر در این شکوفایی را می توان به حمایت شاهان و مقام های لشکری و کشوری از هنر و معماری و فعالیت های علمی و آموزشی اشاره کرد که در قالب تشویق و حمایت عالمان و هنرمندان و صنعتگران و سفارش آثار هنری به آنها بود.

گسترش سنت وقف و علم دوستی و استعداد و ذوق هنری ایرانیان نیز به نوبه خود نقش بسزایی در این رشد و شکوفایی فرهنگی و تمدنی داشت.

ب-تعلیم و تربیت و مراکز آموزشی:

معارف شیعی در دوره صفوی برای رفع نیازهای مذهبی و حقوقی جامعه رونق بسزایی یافت و برای این منظور علمایی از **جبل عامل و عراق و بحرین** به ایران آورده شد.

علوم تجربی و ریاضیات در عصر صفوی **دچار افول** شد چون اولویت اصلی با معارف شیعی بود و به علوم تجربی توجه زیادی نمی شد و برخی متون کهن پزشکی مانند قانون ابن سینا و برخی متون قدیمی ریاضی و نجوم در مدارس تدریس می شد. در حالیکه اروپا مقارن با تحولات عظیم علمی بود.

نجوم و ستاره شناسی با خرافات آمیخته شد و اعتقاد به سعد و نحس در میان عام و خاص رایج بود. تاریخ نگاری در عصر صفوی در سه حوزه فعالیت داشت: ۱- تاریخ عمومی، ۲- تاریخ محلی ۳- تک نگاری تاریخ نگاری نسبت به دوره مغول و تیموری **افول** یافت.

مشهورترین آثار تاریخ نگاری:

حبیب السیر، مولف (غیاث الدین خواند میری) زمان نگارش: شاه اسماعیل
احسن التواریخ، مولف: (حسن بیگ رو ملو) زمان نگارش: شاه تهماسب اول
تاریخ عالم آرای عباسی، مولف: (اسکندر بیک منشی)، زمان نگارش: شاه عباس اول

پ-علماء و دانشمندان:

در عصر صفوی در علمی چون فقه و کلام و تفسیر علمای بزرگی پا به عرصه نهادند.
مشهورترین این علماء عبارتند از:

محمد تقی مجلسی: حوزه فعالیت، **فقه و حدیث**

محمد باقر مجلسی: حوزه فعالیت: **فقه و حدیث** و مهمترین اثر: دایره المعارف حدیثی **بحار الانوار**

میر داماد: (معلم ثالث و بنیانگذار مکتب فلسفی اصفهان) حوزه فعالیت: **فلسفه و عرفان**

بها الدین محمد بن حسین عاملی: (شیخ بهایی) حوزه فعالیت: **علوم دینی و عقلی و طبیعی**

صدر الدین محمد قوام شیرازی: (صدر المتألهین یا ملاصدرا) حوزه فعالیت: **فلسفه** و مهمترین اثر **حکمت متعالیه** (ترکیبی

از چهار جریان فکری بزرگ اسلامی یعنی فلسفه **مشاء، اشراق، کلام و عرفان**)

ت- معماری عصر صفوی:

معماری ایرانی در این دوره با استفاده از تجارب عصر تیموری و نیز در سایه ثبات و امنیت و حمایت پادشاهان به ویژه شاه عباس اول شکوفا شد.

مشهورترین بناهای عصر صفوی عبارتند از:

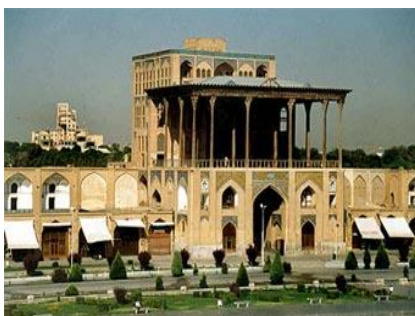
میدان نقش جهان: مهمترین ویژگی های آن: ۱- شکوه و عظمت و کاربردهای متنوع ۲- ارتباط با مراکز پر رفت و آمد مثل بازار و مسجد ۳- کاخ عالی قاپو به عنوان نماد قدرت ساسی بر این میدان مشرف است.

مهمترین کاربردهای این میدان: ۱- برگزاری جشن ها ۲- اجرای نمایش ۳- آتش بازی ۴- مسابقات چوگان بازی و تیراندازی و باربایی سفراء و سان دیدن از سپاهیان

مسجد جامع عباسی: یکی از مجموعه های عالی معماری صفوی است. ویژگی آن هماهنگی در رنگ ها و نقش های کاشی ها

و طراحی و معماری بی نظیر

مسجد شیخ لطف الله: در ضلع دیگر میدان نقش جهان قرار دارد. از ویژگی های هر دو مسجد کاشی کاری های هنر مندانه است.

ث- نگارگری:

شاه اسماعیل با فتح هرات، **کمال الدین بهزاد** یکی از نوابغ هنر نقاشی در بار تیموری را با خود به تبریز برد و به ریاست کتابخانه دربار منصوب کرد.

بهزاد و شاگردانش با خلق آثار بی نظیر و ترکیب مکتب هرات با عناصر جدید، مکتب جدیدی به نام **مکتب تبریز** پایه گذاری کردند.

از شاهکار های این عصر کتابت و تصویر گری شاهنامه بود که در زمان شاه تهماسب به پایان رسید که به **شاهنامه تهماسبی** معروف شد.

هنر نگارگری

در این شاهنامه دویست و پنجاه نقش مینیاتوری وجود دارد. که توسط هنرمندان برجسته ای چون سلطان **محمد تبریزی**، **جلال الدین میرک** به تصویر در آمده اند.

در دوره شاه تهماسب آثار برجسته ای در شهر **قزوین** دومین پایتخت صفوی پدید آمد که از ویژگی ها و نوآوری های جدیدی برخوردار بود سبک نقاشی آنان به **مکتب نگارگری قزوین** معروف شد.

هنر نگارگری در زمان شاه عباس اول به اوج شکوفایی خود رسید.

در این دوره نقاش بزرگی به نام **آقا رضا عباسی** با طرح های بی نظیر خود **مکتب اصفهان** را پدید آورد.

ج- بافندگی:

هنر فرش بافی در دوره صفوی از حالت روستایی و عشایری خارج شد و به صورت یک صنعت ملی درآمد.

فرش **اردبیل** که به سفارش شاه تهماسب اول برای پیشکش به مقبره **شیخ صفی الدین اردبیلی** توسط هنرمندان **کاشانی** بافته شد یکی از شاهکارهای هنری جهان به شمار می رود.

هنر فرشبافی عصر صفوی

برخی از محققان، دوره صفوی را **عصر طلایی** پارچه بافی در ایران می دانند.

چ- فلزکاری:

یکی از هنرهای ممتاز و برجسته عصر صفویان فلز کاری بود.

یکی از ویژگی های فلز کاری عصر صفوی، **طلا کاری روی فلزات** است.

این آثار به جز جنبه هنری، موجب رونق تجارت و کسب و کار شد.

خلاصه درس:

عصر صفوی یکی از درخشان ترین دوره های فرهنگ و هنر ایران دوران اسلامی به شمار می رود. در این عصر

ایرانیان در صنعت، هنر و معماری و برخی شاخه های علوم پیشرفت شایانی داشتند.

پرسش‌ها یا فعالیت‌های مکمل برای درک بهتر مطلب مطرح شده در درس:

- ۱- در دوره ی صفویان چه عاملی زمینه مساعد و مناسبی برای توسعه و شکوفایی فرهنگی و تمدنی فراهم آورد؟
- ۲- چرا شاهان صفوی عده ای از علمای شیعه جبل عامل لبنان، عراق و بحرین را به ایران دعوت کردند؟
- ۳- شاعران شاخص عصر صفوی مرا نام ببرید.
- ۴- در دوره ی صفوی کدام علوم رو به افول گذاشت؟
- ۵- تاریخ نگاری در دوره صفویه در چه حوزه هایی ادامه یافت؟
- ۶- مشهورترین آثار تاریخ نگاری دوره صفویه را ذکر کنید.
- ۷- در مدارس در عصر صفوی چه علمی آموزش داده می شد؟
- ۸- مدارس عصر صفوی چگونه ساخت و اداره می شد؟
- ۹- مدارس معروف عصر صفوی در اصفهان را نام ببرید.
- ۱۰- در عصر صفوی مدرس به چه کسانی می گفتند؟
- ۱۱- در عصر صفوی خلیفه (مبصر) یا معید به چه کسانی می گفتند؟
- ۱۲- ویژگی های محیط مدارس عصر صفوی را بیان نمایید.
- ۱۳- علما و دانشمندان عصر صفوی همراه با آثارشان را ذکر کنید؟
- ۱۴- ملاصدرا با درهم آمیختن چه جریان های فکری نظام فلسفی نوینی به وجود آورد؟
- ۱۵- علل شکوفایی معماری عصر صفویه چیست؟
- ۱۶- سَمبُل معماری صفویه چیست و در زمان چه کسی ساخته شد؟
- ۱۷- مهم ترین ویژگی میدان نقش جهان چیست؟
- ۱۸- ویژگی ها و کاربردهای متنوع میدان نقش جهان را بنویسید.
- ۱۹- مسجد جامع عباسی در عهد چه کسی ساخته شد؟ ویژگی های هنری آن را بنویسید.
- ۲۰- ویژگی شاخص مسجد شیخ لطف الله چیست؟
- ۲۱- شاه اسماعیل کدام هنرمند را از هرات به تبریز برد؟
- ۲۲- مکتب تبریز با همکاری چه کسی پایه گذاری شد؟

۲۳- کتابت و تصویرگری شاهنامه در زمان کدام شاه صفوی به پایان رسید؟

۲۴- سبک نقاشی مکتب نگارگری قزوین در زمان کدام شاه صفوی به وجود آمد؟

۲۵- هنر نگارگری در دوره کدام شاه صفوی به اوج شکوفایی خود رسید؟

۲۶- نقاش بزرگ عصر شاه عباس چه نام داشت و چه مکتبی به وجود آورد؟ مهم ترین نوآوری های وی را بنویسید.

۲۷- خوشنویسان عصر صفوی را نام ببرید.

۲۸- چه کسانی هنر اصیل فرش بافی ایران را از حالت روستایی و عشایری خارج کردند و به صورت به یک صنعت ملی درآوردند؟

۲۹- مهم ترین شاهکار فرش دوره ی صفویه چیست؟

۳۰- در دوره ی صفویه چه نوع پارچه هایی و در کدام شهرها بافته می شد؟

۳۱- کانون بافت پارچه های زری بافت و شال ترمه کدام شهرها بودند؟

۳۲- ویژگی های فلزکاری عصر صفوی را بنویسید؟

پاسخ‌ها

۱- صفویان با ایجاد وحدت سیاسی، یکپارچگی جغرافیایی و انسجام اجتماعی در ایران، زمینه مساعد و مناسبی برای توسعه و شکوفایی فرهنگی و تمدنی فراهم آوردند.

علاوه بر آن، رسمیت یافتن و استقرار مذهب شیعه دوازده امامی تأثیرات عمیقی بر همه ابعاد جامعه گذاشت؛ به گونه ای که علم آموزش، فرهنگ و هنر ایرانی تحت تأثیر آموزه های شیعی جلوه های گوناگونی را از خود بروز داد.

همچنین شاهان و دیگر مقام های کشوری و لشکری به هنر و معماری و فعالیت های علمی و آموزشی بیش از پیش توجه نشان دادند و هنرمندان، صنعت گران، معماران و عالمان را مورد تشویق و حمایت قرار دادند.

همینطور سنت وقف در جامعه گسترش یافت و شاهان و سایر ثروتمندان بخشی از ثروت و دارایی خود را وقف امور مذهبی، علمی و آموزشی و ترویج هنر و معماری کردند.

و در نهایت علم دوستی، استعداد و ذوقی هنری ایرانیان و میراث علمی، ادبی و هنری ارزشمندی که از دوران قبل به خصوص عصر تیموری باقیمانده بود.

۲- شاهان صفوی به منظور ترویج معارف شیعه و رفع نیازهای مذهبی و حقوقی جامعه، عده ای از علمای شیعه جبل عامل لبنان، عراق و بحرین را به ایران دعوت کردند.

۳- وحشی بافقی (۹۹۱ ق)، محتشم کاشانی (۹۹۶ ق) و صائب تبریزی (۱۰۸۶ ق) را نام برد.

۴- علوم تجربی و ریاضیات

۵- تاریخ نگاری در دوره صفویه در سه حوزه تاریخ عمومی، تاریخ محلی و تک نگاری ادامه یافت

۶- کتاب حبیب السیر تألیف غیاث الدین خواندمیر در دوره شاه اسماعیل اول، احسن التواریخ تألیف حسن بیگ روملو در سلطنت شاه تهماسب اول و کتاب تاریخ عالم آرای عباسی مربوط به دوره شاه عباس اول

۷- مرکزی برای آموزش معارف دینی و علوم دیگر بود.

۸- مدارس از طرف دولت، ثروتمندان و گروه های دیگری از مردم ساخته و حمایت می شد. برخی از مدارس دارای موقوفاتی بودند که درآمد آن صرف مخارج این گونه مدارس می شد. برخی از وقف نامه های عصر صفوی، نشان می دهند که زنان ثروتمند، بخش زیادی از ثروت خود را وقف اداره مدارس اصفهان کرده بودند.

۹- مدرسه چهارباغ، مشهور به مدرسه مادر شاه و مدرسه شیخ لطف الله

۱۰- به معلمان مدارس، مدرس می گفتند.

۱۱- مدرسان دستیارانی داشتند که به آنها خلیفه (مبصر) یا مُعید گفته می شد و استاد را در امر آموزش کمک می کردند.

۱۲- محیط مدارس از نظر طراحی معماری، فضایی آرام و بانشاط برای یادگیری و آموزش بود. به طور معمول حیاط وسیع مدرسه همچون باغچه یا باغی می ماند و نهر آبی در میان آن جریان داشت.

۱۳- الف- در علوم چون فقه، کلام و تفسیر دانشمندانی چون محمدتقی مجلسی (۱۰۰۳ - ۱۰۷۰ ق) فقیه و محدث عصر صفوی، مولف کتاب های مهمی در حدیث و فقه و محمدباقر مجلسی (۱۱۱۰-۱۰۳۷ ق) صاحب دائرة المعارف بزرگ حدیثی به نام (بحارالانوار)

ب- در حوزه فلسفه و عرفان میرداماد (۹۶۹ - ۱۰۴۰ ق) مشهور به معلم ثالث و از بنیانگذاران مکتب فلسفی اصفهان شاخص ترین چهره فلسفی عصر صفویه و اعصار بعد تا زمان ما، صدرالدین محمد بن قوام شیرازی (۹۷۹ - ۱۰۵۰ ق) معروف به صدرالمتألهین و ملاصدرا بود. او که از شاگردان شیخ بهایی و میرداماد بود در فلسفه مؤسس مکتب فلسفی، ((حکمت متعالیه))

پ- در همه علوم دینی و عقلی و طبیعی بهاءالدین محمدبن حسین عاملی (۹۵۳ - ۱۰۳۰ ق) معروف به شیخ بهایی

۱۴- ملاصدرا میراث گرانبقدر چهار جریان فکری بزرگ اسلامی یعنی فلسفه مشاء و اشراق و کلام و عرفان را به هم درآمیخت و نظام فلسفی نوینی به وجود آورد.

۱۵- معماری ایرانی در این دوره، با برخورداری از تجارب معماری فاخر عصر تیموری و نیز در سایه ثبات و امنیت و حمایت پادشاهان به ویژه شاه عباس اول، شکوفا شد.

۱۶- میدان نقش جهان یکی از زیباترین و مهم ترین بناهای تاریخی ایران و جهان و این اثر به همت شاه عباس اول ساخته شد.

۱۷- شکوه و عظمت و نیز کاربردهای متنوع آن

۱۸- برگزاری جشن ها و مسابقات چوگان بازی و تیراندازی، باریابی سفرا، سان دیدن از سپاهیان، اجرای نمایش و آتش بازی. از دیگر ویژگی های میدان نقش جهان، اتصال آن به مراکز پر رفت و آمد شهر، یعنی مسجد و بازار بود. کاخ عالی قاپو به عنوان نماد قدرت سیاسی بر این میدان اشراف داشت.

۱۹- مسجد جامع عباسی (مسجد امام) یکی از زیباترین و مهم ترین مساجدی است که در عهد شاه عباس، به عنوان بخشی از مجموعه میدان نقش جهان طراحی و ساخته شد. مهم ترین ویژگی های هنری آن: هماهنگی در رنگ ها و نقش های کاشی ها و طراحی و معماری بی نظیر آن

۲۰- از ویژگی های شاخص هر دو مسجد کاشی کاری هنرمندانه ای است که چشم هر بیننده ای را خیره و تحسین او را بر می انگیزد.

۲۱- شاه اسماعیل با فتح هرات، کمال الدین بهزاد، یکی از نوابغ هنر نقاشی و مینیاتور دربار تیموری را با خود به تبریز برد و به ریاست کتابخانه دربار تبریز منصوب کرد.

۲۲- کمال الدین بهزاد

۲۳- شاه تهماسب و به شاهنامه تهماسبی معروف شد.

۲۴- شاه تهماسب

۲۵- در دوره شاه عباس اول

۲۶- آقارضا عباسی با طرح ها و نوآوری های بی نظیرش، مکتب اصفهان را پایه گذاری کرد. مهم ترین نوآوری رضا عباسی در نگاری این بود که زندگی روزمره عموم مردم و فعالیت اصناف و پیشه وران را به تصویر می کشید.

۲۷- میرعلی هروی و میرعماد حسنی قزوینی

۲۸- صفویان

۲۹- فرش اردبیل که به سفارش شاه تهماسب اول برای پیشکش به مقبره شیخ صفی الدین اردبیلی توسط هنرمندان کاشانی بافته شده است یکی از شاهکارهای هنری جهان به شمار می رود.

۳۰- ابریشم، مخمل، بافت فلزی (زری بافت) ترمه و قلمکار در کارگاه های کاشان، اصفهان، هرات، مشهد، یزد، کرمان و ... بافته می شد.

۳۱- اصفهان، یزد و کاشان از مهم ترین کانون های پارچه های زری بافت بودند و بافندگان کرمان در تولید شال ترمه مهارت داشتند.

۳۲- ظرافت- خلاقیت - زیبایی در خلق آثار هنری- نوشتن اشعار زیبا و سخنان نغزخوشنویسی بر روی آثار- طلاکاری روی فلزات

سوالات امتحانی پرتکرار :

۱- علل شکوفایی فرهنگ و تمدن در دوره صفویه را بنویسید

۲- مهمترین ویژگیهای میدان نقش جهان را بنویسید.

۳- مشهورترین آثار تاریخی دوره صفوی را نام ببرید

۴- حکومت صفوی برای جبران عالمان دینی چه کردند؟

۵- علم تاریخ نگاری در دوره صفوی را بررسی کنید.

۶- مهمترین ویژگی های فلز کاری در دوره صفویه را بنویسید.

۷- چند تن از شاعران شاخص عصر صفوی را نام ببرید

ارجاعات: کتاب تاریخ ایران و جهان ۲ درس ۱۴